

ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน
ในพื้นที่อีสานใต้
BUDDHIST AGRICULTURIST COMMUNITIES AND SUSTAINABLE
COMMERCIAL TIMBER GROWING MANAGEMENT IN
SOUTHERN ISAN

¹พระมหาคำพันธ์ ปากาโร, ²สมนึก จันทร์โสดา, ³ประยงค์ ศรีไชย,
⁴พระมหาประยูร ช่างการ (ติกขปญโญ) และ ⁵พระศรีรัตน ศรีสง่า (สิริรัตน)
¹Phramaha Kampun Paphakaro, ²Somnook Chandsoda, ³Prayong Sornchai
⁴Phramaha Prayoon Changkan (Tikkapanyo) and ⁵Phra Srirat Srisanga (Sirirantano)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹K_paphakaro@yahoo.co.th

Received: September 15, 2023; **Revised:** November 20, 2023; **Accepted:** December 1, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 2) สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 3) สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ผลการวิจัย พบว่า 1) ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (1) ปัจจัยสำคัญของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ประกอบด้วย สิทธิในที่ดิน กฎหมายรองรับสิทธิการตัดไม้และทำไม้ การคัดเลือกพันธุ์ไม้ การเตรียมดิน ระบบน้ำและการปลูก การคัดเลือกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนผสมผสาน โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาได้แก่ หลักการพึ่งพากันของสรรพสิ่งและหลักความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน (2) ปัจจัยสำคัญในการจัดการป่าชุมชนประกอบด้วย เอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญของทางราชการ กฎระเบียบของชุมชนในการ

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.,หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³อาจารย์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴อาจารย์ ดร., คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁵อาจารย์ ดร., คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า การแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก ตลอดจนหลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตาในพระพุทธศาสนา 2) รูปแบบการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ แยกออกได้ 3 รูปแบบ ประกอบด้วย การปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจยืนต้นที่เก็บผลผลิตได้ทุกปี การปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ดและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ในแปลงเดียวกัน และการปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนตามฤดูกาล ด้วยเหตุที่พื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรมีอยู่จำกัด เกษตรกรจึงปลูกป่าในเชิงการเกษตรเพื่อยังชีพมากกว่าการเกษตรเชิงพาณิชย์ สำหรับการดูแลป่าชุมชน มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลป่าตามเอกสารสิทธิและหนังสือสำคัญ ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง และ น.ส.3 การรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าได้ใช้หลักกฎหมาย หลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตาตลอดทั้งหลักความเชื่อทางจิตวิญญาณและความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในป่า 3) เครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (1) เครือข่ายที่มีอยู่แล้วก่อนแผนงานวิจัย ได้แก่ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ และเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนแบบไม่เป็นทางการ (2) เครือข่ายที่เกิดจากแผนงานวิจัย โดยชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ลงนามบันทึกความร่วมมือสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือการจัดการปลูกป่าอย่างยั่งยืน (3) มาตรการหนุนเสริมเครือข่ายเกษตรกรและคณะกรรมการป่าชุมชนในด้านกฎหมายและการตลาดให้สอดคล้องกับประชาคมโลกในการส่งเสริมผลิตผลที่มีได้เกิดจากการทำลายป่าหรือความหลากหลายทางชีวภาพ

คำสำคัญ : การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน; ชุมชนพุทธเกษตร; พื้นที่อีสานใต้

Abstract

This research aimed to 1) A Study on Commercial Timber Growing Management of Buddhist Agriculturist Communities in Southern Isan; 2) Model Creation of Sustainable Commercial Timber Growing of Buddhist Agriculturist Communities in Southern Isan; 3) Network Creation of Sustainable Commercial Timber Growing Management of Buddhist Agriculturist Communities in Southern Isan. Findings of this research were as follows: 1) The Study on Commercial Timber Growing Management: (1) The crucial factors of commercial timber growing included: the land title deeds, the laws for timber harvesting and processing, selection of seedlings, preparation of soil, water system and planting, and selection of mixed short-term economic plants. The applied Buddhist principles included natural interdependency of things and the relationships among family and community members. (2) The crucial factors in community forest management included: the land title deeds and official documents of the government; the community rules and regulations in maintaining and utilizing the forest; the cooperation from external agencies;

and the Buddhist principles of unity and loving-kindness. 2) The model of timber growing of agriculturists included 3 types: growing timbers integrated with other annual economic plants; growing timbers integrated with mushroom growing and animal pasture planting; and timber growing with seasonal rotation economic plants. According to the limited size of land, the agriculturists grew timbers as subsistence economy rather than commercial economy. For the community forest conservation, the community forest committees followed the land title deeds and official documents including: the Community Forest Act 2562 B.E.; public land certificates; and land title deeds. The conservation and utilization of community forests included the rule of laws, the Buddhist principles of unity and loving kindness, the spiritual beliefs, and the understanding of natural interdependency of things in the forests. 3) Regarding the Network of Sustainable Commercial Timber Growing: (1) The networks existed before this research included community enterprise network, organic farming network, and informal networks among various community forest committees; (2) A network created through this research by the cooperation of Buddhist agriculturist communities in Ubon Ratchathani, Si Sa Ket and Yasothon Provinces and the representatives of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus. A memorandum of understanding (MOU) was signed by all parties for cooperation in sustainable commercial timber growing; (3) Network enhancement measures for agriculturists and community forest committees specially in laws and marketing in accordance with international community in promotion of products that do not cause deterioration of natural forests and biodiversity.

Keywords: Sustainable Commercial Timber Growing Management; Buddhist Agriculturist Communities; Southern Isan

บทนำ

การจัดการปลูกป่าเป็นการสร้างป่าขึ้นโดยมนุษย์เพื่อผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ เพื่อฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจน เพื่อเสริมความงามของธรรมชาติ ปัจจุบัน แนวคิดป่าธรรมชาติได้เปลี่ยนมาเป็นการปลูกเพื่อให้ผลผลิตพันธุ์ไม้ แนวคิดการปลูกป่าทางเศรษฐกิจหรือเชิงพาณิชย์เป็นการปลูกโดยการเปลี่ยนพื้นที่ป่าธรรมชาติหรือพื้นที่เกษตรกรรมมาปลูกไม้มีค่าเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยมีหลักการสำคัญคือผลตอบแทนที่คุ้มค่าและสูงกว่าการใช้ประโยชน์ในที่ดินผืนนั้นเพื่อการอื่น (ดอกรัก มารอด, 255) ประกอบกับ ภาครัฐได้มีการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในที่ดินกรรมสิทธิ์ ได้แก่ โฉนดที่ดิน น.ส.3 ก ที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ ได้แก่ ส.ป.ก.4-01 เป็นต้น โดยสามารถตัดขายได้ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2562 ส่วนที่ 2/1 การรับรองไม้ มาตรา 18/1

สำหรับป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้ให้ความหมายว่า “หมายถึงที่ดิน และหรือที่ดินป่าไม้ที่ชุมชนได้ดำเนินการ หรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย การจัดการหรือดำเนินการดังกล่าวเพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน” ด้วยเหตุผลดังกล่าว ป่าชุมชน จึงหมายถึงป่าธรรมชาติหรือป่าปลูกที่เกิดจากความต้องการและความสนใจของชุมชนที่ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของป่า โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ค้ำครองดูแล ตลอดจนมีกลไกในการจัดการบริหารป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างยั่งยืนโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณีของชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมในการกระจายประโยชน์ มีผู้นำหรือผู้ประสานทำให้เกิดกระบวนการทำงานในรูปแบบองค์กรชุมชนเพื่อรวมกลุ่มทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งมีการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนเพื่อให้การจัดการป่าชุมชนบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ (สำนักจัดการป่าชุมชน, 2557)

แนวคิดพื้นฐานของชุมชนพุทธเกษตรเชื่อว่าในมวลสรรพสิ่ง ไม่มีสิ่งใดอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่เป็นเหตุและเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง (อิทัปปิจจยตา) การปลูกพืชแบบผสมผสานของเกษตรกรและการให้ป่าชุมชนฟื้นฟูสภาพด้วยหลักการพึ่งพาอาศัยกันของระบบนิเวศสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและความเชื่อดังกล่าว นอกจากนี้ชุมชนพุทธเกษตรได้ใช้หลักพระพุทธศาสนาในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยเฉพาะหลักความสัมพันธ์ของคน (ทิศทั้งหก) หลักความพร้อมเพรียงกันของชุมชน (อปรีหานิยธรรม 7) และหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (Darlington Susan M., 2019, p.1-5)

เพื่อศึกษาสภาพและเสนอปัจจัยสำคัญในการสร้างรูปแบบและเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร จึงได้เสนอแผนการวิจัยนี้ขึ้น โดยใช้กรณีศึกษาขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ ตลอดทั้งงานวิจัยในหลายประเทศที่ได้ค้นพบปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนประกอบการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้
2. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม (Qualitative Research) ได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร รวม 3 จังหวัดๆ ละ 5 คน รวมทั้งหมด 15 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับ การศึกษาสภาพและกระบวนการตลอดทั้งวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ตามระเบียบวิธีวิจัยให้เนื้อหาสาระครอบคลุม ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ภาคสนาม และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัญหา การส่งเสริมการปลูกป่า การวิเคราะห์ต้นทุน การจัดการป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ โดยการสรุป วิเคราะห์และสังเคราะห์ในเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ สรุปผลได้ดังนี้ คือ

1. ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (1) ปัจจัยสำคัญของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรายครัวเรือน ได้แก่ สิทธิในที่ดินทำกินของเกษตรกรและกฎหมายรองรับสิทธิการตัดไม้และทำไม้ การคัดเลือกพันธุ์ไม้มีค่าที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีแหล่งสนับสนุนวิชาการและพันธุ์ไม้ การให้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว กระบวนการเตรียมระบบน้ำ การเตรียมดินและวางรูปแบบในการปลูก การคัดเลือกพืชเศรษฐกิจเบิกนำเป็นพี่เลี้ยงไม่มีค่าตามหลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยการพึ่งพากันของสรรพสิ่ง ความเข้าใจของสมาชิกในครอบครัวและคนรอบข้างตามหลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความสัมพันธ์ของคนในสังคม (ทิศทั้ง 6) เป็นรากฐานที่สำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (2) ปัจจัยสำคัญในการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย เอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญของทางราชการในการจัดการป่าชุมชน การดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่า บนหลักของการพึ่งพากันของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ มีหลักปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องและข้อตกลงของชุมชน และใช้หลัก

พระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตา ตลอดจนทั้งแสวงหาความร่วมมือและแหล่งสนับสนุนจากภายนอก

2. รูปแบบการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (1) เกษตรกรรายครัวเรือนปลูกป่า 3 รูปแบบ ได้แก่ การปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจยืนต้นที่เก็บผลผลิตได้ทุกปี การปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ดและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ในแปลงเดียวกัน และ การปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนตามฤดูกาล ด้วยเหตุที่พื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรมีอยู่จำกัด เกษตรกรส่วนใหญ่จึงปลูกป่าในเชิงการเกษตรเพื่อยังชีพมากกว่าการเกษตรเชิงพาณิชย์ โดยเป็นการปลูกป่าผสมผสานที่พึ่งพาน้ำฝนธรรมชาติเป็นหลัก อย่างไรก็ตามเกษตรกรไม่ได้จัดทำแผนธุรกิจในเชิงวิเคราะห์ผลได้ผลเสียในการลงทุน (2) ป่าชุมชน มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลป่าร่วมกับชุมชนตามกฎหมาย เอกสารสิทธิและหนังสือสำคัญ ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงให้เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ ตลอดจน น.ส.3 ในความดูแลของวัด ชุมชนได้ใช้หลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงกันประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำในการปลูกป่า การดูแลรักษาป่า การใช้ประโยชน์จากป่า นอกจากนี้หลักความเชื่อทางจิตวิญญาณและหลักความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในป่านับเป็นหัวใจสำคัญของการดูแลรักษาป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าเป็นไปตามลักษณะกฎหมายและเอกสารสิทธิ ได้แก่ พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562 ป่าสาธารณประโยชน์ที่ทางราชการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในลักษณะของป่าดอนปู่ตาและป่าช้าสาธารณประโยชน์ และเอกสารสิทธิ น.ส.3 การดูแลรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนตั้งอยู่บนหลักความเมตตาและเป็นธรรม

3. เครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (1) เครือข่ายที่มีอยู่แล้วก่อนแผนงานวิจัย ได้แก่ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ และเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนที่มีลักษณะไม่เป็นทางการระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนหลายแห่งเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (2) เครือข่ายเกิดจากแผนงานวิจัย เกษตรกรปลูกป่าเชิงพาณิชย์และคณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษและยโสธร ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ลงนามบันทึกความร่วมมือสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืนในชุมชน (3) มาตรการหนุนเสริมเครือข่ายในอนาคต โดยเน้นเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์และคณะกรรมการป่าชุมชนในด้าน กฎหมาย ข้อบังคับ และการตลาดที่เอื้ออำนวยในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรและชุมชนให้สามารถสนับสนุนสมาชิกปลูกป่าเชิงพาณิชย์ที่สอดคล้องกับสภาวการณ์ของประชาคมโลกที่กำหนดการซื้อขายผลิตภัณฑ์ที่มีได้เกิดจากการทำลายป่าหรือการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ มีประเด็นสำคัญที่สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ คือ

1. ความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินของเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ เอกสารสิทธิที่แตกต่างกัน จะมีสิทธิในการตัดไม้มีค่าต่างกัน สอดคล้องกับ อาทิตยา พงษ์พรหม (2563) และคำบรรยายของ สหรัฐ ศิริวรรณ (2565) ที่ว่า ไม้มีค่าถือเป็นทรัพย์สินควบที่ดิน หากที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล เรียกว่า “ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์” หรือ “สิทธิครอบครอง” สำหรับการปลูกไม้มีค่าในกรณีได้รับอนุญาตเข้าอยู่อาศัยทำกิน เช่น ส.ป.ก.4-01 ให้ถือว่าเป็นการ “ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาต” ไม่ถือว่าเป็นไม้หวงห้าม สำหรับข้อกังวลของเกษตรกรในการขออนุญาตตัดไม้ สหรัฐ ศิริวรรณ (2565) ได้ให้ข้อมูลว่ากรมป่าไม้ได้ออกเอกสารรับรองไม้กรรมสิทธิ์ 2 ประเภท คือ เอกสารประเภทรับรองตนเอง และเอกสารประเภทให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้รับรอง

2. เอกสารสิทธิป่าชุมชนและหนังสือสำคัญ ประกอบด้วย น.ส.3 ที่ดินสาธารณประโยชน์ โดยการกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย และป่าชุมชนที่ปรับตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 คณะกรรมการป่าชุมชนและประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ ได้แก่ การใช้ไม้เป็นพลังงาน เชื้อเพลิง การจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การรักษาความหลากหลายของธรรมชาติ ความสมดุล และมีเสถียรภาพของสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

3. การคัดเลือกชนิดของไม้ที่ปลูกเป็นปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ สหรัฐ ศิริวรรณ (2565) ว่าไม้มีค่าที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศอีสานใต้ ได้แก่ พะยูง ประดู่ ยางนา สำหรับเกษตรกรที่ปลูกป่ายังคงอยู่ในระยะคาบเกี่ยวระหว่างเกษตรเพื่อยังชีพกับการเกษตรเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ เคท เอ็ม (Kate M. 2022) และสอดคล้องกับ ชาวลวุฒิ ชัยนุวัติ (Chavalvut Chainuvati, 2021) ที่มองถึงปัญหาอุปสรรคสำคัญในการยกระดับเป็นเกษตรเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรคือการถือครองที่ดินที่มีขนาดจำกัด ในปัจจุบันเกษตรกรปลูกป่าเพื่อยังชีพโดยใช้ประโยชน์จากพืชเศรษฐกิจอื่นที่ปลูกร่วมกับไม้มีค่าตลอดทั้งเพื่อให้ได้ประโยชน์จากผลผลิตธรรมชาติจากการปลูกป่า เกษตรกรเพียงแต่มุ่งหวังใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าในอนาคตโดยไม่ได้มีการคำนวณผลได้ผลเสียว่ามีความคุ้มค่าหรือไม่

4. คณะกรรมการป่าชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งพากันของระบบนิเวศน์ สอดคล้องกับ เลสลีย์ สปอนเซล (Leslie Sponsel: 2019) (อ้างใน Darlington 2019) ว่าระบบนิเวศน์มีความเชื่อมโยงระหว่างศาสนาและจิตวิญญาณ เช่น แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ว่าสรรพสิ่งโดยธรรมชาติเป็นเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน ในกระบวนการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การดูแลรักษา รวมถึงการแบ่งปันประโยชน์จากป่าด้วยความเป็นธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ อีเลียส (Elias, 2014 อ้างใน Michel Merlet)

5. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มาตรา 3 จำกัดความคำว่า “ไม้” คำว่า “ใช้ประโยชน์จากไม้” คำว่า “ของป่า” และ คำว่า “ทรัพย์สิน

ส่วนกลาง” สารสำคัญเหล่านี้จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับสมาชิกป่าชุมชนในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน สอดคล้องกับ Belcher, Ruiz Perez and Achdiawan, 2005 (อ้างใน Gilmour, Don, (2016) การใช้ประโยชน์จาก “ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้” ได้ถูกนำมาใช้เพื่อช่วยการดำรงชีพของเกษตรกร ลดภาวะความยากจนหรือยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน

6. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงจากแผนงานวิจัยนี้ เกษตรกรและคณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษและยโสธร ได้ร่วมกันสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืนในชุมชน

7. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงจากแผนงานวิจัยนี้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ระหว่างเกษตรกร โดยเฉพาะการปลูกไม้มีค่าผสมผสานกับพืชเบิกนำโดยใช้หลักการพึ่งพากันของพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ปัจจัยสำคัญของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ประกอบด้วย สิทธิในที่ดิน กฎหมายรองรับสิทธิการตัดไม้และทำไม้ การคัดเลือกพันธุ์ไม้ การเตรียมดิน ระบบน้ำและการปลูก การคัดเลือกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนผสมผสาน โดยใช้หลักพระพุทธรศาสนาได้แก่ หลักการพึ่งพากันของสรรพสิ่งและหลักความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน

รูปแบบการปลูกป่าถือเป็นนวัตกรรมการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกร คือ “การปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้แบบผสมผสานและพึ่งพิง” คือ ปลูกป่าไม้เศรษฐกิจ พร้อมปลูกพันธุ์ไม้เพื่อบริโภคและใช้สอยแซมป่าเศรษฐกิจ การปลูกและการจัดการตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ โดยหลักการพึ่งพิงกันของพืชตามธรรมชาติ สอดคล้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (อิทัปปัจจยตา) และเป็นการพัฒนาต่อยอดจากการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์

การดูแลป่าชุมชน มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลป่าตามเอกสารสิทธิและหนังสือสำคัญ ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง และ น.ส.3 การรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าได้ใช้หลักกฎหมาย หลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตาตลอดทั้งหลักความเชื่อทางจิตวิญญาณและความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในป่า

บทบาทของเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ประกอบด้วย เครือข่ายที่มีอยู่เดิม ได้แก่ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ และเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนแบบไม่เป็นทางการ เครือข่ายสร้างใหม่ที่เกิดจากแผนงานวิจัยโดยชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่วิจัยได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ลงนามบันทึกความร่วมมือสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือการจัดการปลูกป่าอย่างยั่งยืน

เครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควรได้รับมาตรการหนุนเสริมในด้านกฎหมายและการตลาดให้สอดคล้องกับประชาคมโลกในการส่งเสริมผลิตผลที่มีได้เกิดจากการทำลายป่าหรือความหลากหลายทางชีวภาพ

เอกสารอ้างอิง

- ดอกรัก มารอด (2555). *นิเวศวิทยาป่าไม้ประยุกต์*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ราชกิจจานุเบกษา. *พระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2562 การรับรองไม้*. เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก วันที่ 16 เมษายน 2562.
- สทรัฐ ศิริวรรณ. คำบรรยาย “การปลูกป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2562”.
- ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี. วันที่ 24 พฤษภาคม 2565.
- สำนักจัดการป่าชุมชน. (2557). *ป่าชุมชน: รูปแบบการพัฒนาและบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน*. กรมป่าไม้.
- อาทิตยา พงษ์พรหม. *สรุปสถานการณ์การถือครองที่ดินและสาเหตุการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย*. https://alro.go.th/tech_trans. (สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563).
- Chavalvut Chainuvati. Crop Diversification in Thailand. <https://www.fao.org>. (Retrieved on November 2021)
- Darlington. Susan M.. Buddhist Integration of Forest and Farm in Northern Thailand. 2019
- Gilmour, Don. Commercialization of CBF Products, Forty years of community-based forestry: A review of its extent and effectiveness. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome. 2016. <http://www.fao.org/pdf>. (Retrieved on November 2021)
- Kate M. What is Commercial Agriculture. <https://socratic.org/questions/what-is-commercial-agriculture>. (Retrieved on November 2021)
- Michel Merlet. Community forests. Document for Discussion between FERN and its Partners. June 2015. pp3 and 6.

